

Büyük Eğitim Yürüyüşü (15 Şubat 1969) -

Can Şafak

<https://sendika.org/2010/05/tos-tarihinden-bir-yaprak-buyuk-egitim-yuruyusu-15-subat-1969-can-safak-43223/>

15 Şubat 1969. Ankara, Tandoğan Meydanı, sabahın erken saatlerinden başlayarak Türkiye'nin dört bir yanından gruplar halinde gelen öğretmenlerle; öğrenci örgütlerinin, işçi ve memur sendikalarının flamaları altında marşlar söyleyerek alana giren öğrencilerle, işçilerle dolmaya başlamıştı. Konuşmaların yapılacağı kamyon ve basın kamyonu alanda yerlerini almıştı. Alanı çevreleyen apartmanların terasları, balkonları, pencereleri insanlarla doluydu. Öğle saatlerine doğru Tertip Heyeti ile birlikte çok kalabalık bir öğretmen grubu Anıtkabir'den döndüğünde meydan tamamen dolmuştu. Gelenler yapılan yerleşme planına göre kendileri için ayrılan yerlere gidemediler, kamyonların arkasında kaldılar. Alanda 30 binden fazla insan vardı.[1] Geniş güvenlik önlemleri alınmış; Meydan ve caddeler "toplum polisi", yüzlerce sivil polis ve kilit noktadaki polis araçları tarafından kontrol ediliyordu. Saat 12.30'u vurduğunda başlama sinyali verildi. Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) ve Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu (TÖDMF) tarafından düzenlenen tarihsel, "Büyük Eğitim Yürüyüşü" başlamıştı. Kürsüden yükselen, öğretmenin sesiydi:

"... Uzak illerden, kerpiç köylerden geldik. Beton Ankara'nın asfalt caddelerinde yürüyeceğiz. Bir koca kışı yarım teneke gazla geçiren ve yirminci yüzyılın sonlarına doğru çocukları kızamıktan ölen, kadınları karanlıkta; ve baskıların boğaza çıktığı, sabrın sinirin kalmadığı yerlerden geldik. Kendilerini egemen sınıfların emir kulu sayan, kraldan çok kralcı yöneticilerin yol bağlarını, telefon zincirlerini kırarak geldik. Uzaklardan tek tek seslendik, işitilmedi." [2]

Neden yürüyordu öğretmen? Kürsüden yükselen ses, Büyük Eğitim Yürüyüşü'nün, "Eğitimi çıkmaza sokan zihniyetin kınanması, öğretmene baskı yapan, öğretmen hak ve hukukuna saldıran tutum ve davranışların yerilmesi" toplantısı olduğunu söylüyordu. Bu, ülkeye "Eğitim hedeflerini gösterecek" bir büyük uyarıydı.

"Bağımsız Türkiye", "Grev hakkı istiyoruz" sloganları arasında kürsüye gelen TÖS Başkanı Fakir Baykurt uzun ve çok etkileyici konuşmasında, öğretmenin taleplerini ortaya koydu. "Montajcı", halkın gerçek ihtiyaçlarıyla ilgili olmayan eğitim sistemine ve yabancı uzmanlara karşı; emperyalizme ve sömürgecilğe karşı öğretmen hareketinin tepkisini dile getirdi: "...Yirmi haneli köydeki emektar eğitimimizi Amerikalı uzman Philip Kenneth Ness'ten üstün görüyoruz... Amerika'nın üretim artığı bayat süttozunu, barış gönüllüsünü, daha dün 6. Filonun gölgesinde limanlarımıza boşaltılan artık donyağını istemiyoruz!" [3] Baykurt, "Eğitimde eşitlik" istedi. Bu, öğretmen üzerinde yoğunlaşan idari/siyasi baskılara bir tepkiydi aynı zamanda. Nihayet Büyük Eğitim Yürüyüşünün dikkat çektiği öğretmenin önemli iki talebi adil ücret ve grev hakkıydı.

Ve yürüyüş başladı. Bayraklar öne geçti, pankartlar açıldı. Bayrakların arkasında TÖS Başkanı Fakir Baykurt, 2. Başkan İ. Safa Güner, Mucip Ataklı, Haydar Tunçkanat, Kadri Kaplan, Suphi Karaman, Sami Küçük... Kalabalık Bahçelievler-Cebeci yolunu kesti. Kaldırımlara birikmiş halk yığınları yürüyüşü izliyor. Samanpazarı doruğunu aşan kalabalık Dikimevi'ne uzanıyor. Yönetim arabasıyla kalabalığın arasından ilerleyen görevliler daha sonra manzarayı şu satırlarla anlatacaklardır:

"Yönetim arabası daha fazla kalamazdı oracıkta. Biz de yürüdük. Bizim şoför Hacı dehşetli direksiyon biliyor, çekti çıkardı bizi kalabalıktan. Türk Hava Kurumu'nun orada yakalayabildik Büyük Eğitim Yürüyüşü'nün öncülerini. (...) Sağlı sollu halk yığınları. Halkevi'nin orada durdurduk arabamızı. İndik arabadan. İstasyona doğru baktık. Kolbaşı Samanpazarı'na doğru sarmıştı. Arkası daha İstasyon'dan kopmamıştı Büyük Eğitim Yürüyüşü'nün. Yürüyüş kolu ağır ve vakur, dalga dalga ilerliyor. Büyük Eğitim Yürüyüşü Dikimevi'ne ulaştı. Sağa kıvrılıp Gürsel Meydanı'na yöneldi. Taşıyordu cadde. İçcebeci'de bir işçi sendikası hoparlörü konuşuyor: 'Devrimci Öğretmenlerle beraberiz. Devrimci Öğretmenin davasını destekliyoruz.' (...) Kurtuluş Lisesi ve İlkokulu bahçeleri dolup taşıyor kalabalıktan. Kurtuluş İstasyonu ve Hacettepe Parkı hınca hınç. Bayraklar dikildi. Pankartlar yükseldi. Kalabalık dalgalandı, dalgalandı ve yerleşti. Duruldu. Gazetecilere ve yöneticilere ait kamyonlar çoktan yerlerini almıştı. Kestirmeden gelmişti onlar. 'Bağımsız Türkiye', 'Kahrolsun Amerika' haykırışları iki kamyonu da sarmış, meydanı doldurmuştu." [4]

Kapanış konuşmasını TÖS 2. Başkanı Safa Güner yaptı. Ve "Büyük Eğitim Yürüyüşü" hep bir ağızdan öğretmen andı okunarak sona erdi. "Devrimci Türk öğretmeni olarak / Ulusumuzu / Geri kalmışlıktan kurtarmak için / Hep birlikte / Var gücümüzle çalışacağız / Halkımızı, iç ve dış sömürden kurtaracağız / Ülkemizi, Atatürk'ün gösterdiği yönde / İleri üretim ve yönetim aşamalarına ulaştıracamız / Bütün karşı güçlere rağmen, tarihsel görevimizi / Başarıyla yapacağımıza ANT içeriz!"

Yürüyüşün tamamlanmasından ve katılanların dağılmaya başlamalarından sonra kimi olaylar meydana geldi. Yürüyüşün ardından Gürsel Meydanı'ndan Kızılay yönüne yürüyüşe geçen 200 kişilik bir öğrenci grubu ile Kolej önünde beklemekte olan toplum polisi arasında bir çatışma yaşandı. Toplum polisi, dağılmaları için yapılan ihtar uymayan öğrencileri coplamaya başladı. Yaralananlar oldu. Polis yakaladığı gençleri döverek, gözaltına aldı; olaylar sırasında bir binbaşı da toplum polisi

tarafından tartaklandı, bir foto muhabirinin makinesi, polis copuyla parçalandı. Bu çatışmadan sonra öğrenciler, Kızılay'da Amerika'yı protesto eden bir yürüyüş yaptılar. Bu sırada, bindirilmiş bir askeri kıt'a Genel Kurmay Başkanlığı civarında hazır bekletildi.[5]

Büyük Eğitim Yürüyüşü, öğretmenin 19. Yüzyılın ortalarına kadar uzanan, 160 yılı aşan serüveninin en önemli uğrak noktalarından biridir.[6] Öğretmenlerin örgütlenmeleri ise Temmuz 1908'de kurulan Encümen-i Muallimin (Öğretmen Topluluğu) ile başlar.[7] 1969 Büyük Eğitim Yürüyüşü'nün gerisinde, Türkiye'de 100 yılı aşan örgütlülüğün öğretmen hareketine kazandırdığı birikim yanında Cumhuriyet'in daha ilk yıllarından başlayarak öğretmene yaklaşımı, zamanla değişen devlet politikaları vardır.

ORDA BİR KÖY VAR UZAKTA...

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Atatürk, Millet Mektepleri'nde yazı tahtasının başında dersler verir. 1928 Kasım'ında Bakanlar Kurulu'nca kendisine, "Millet Mektepleri Başöğretmenliği" unvanı verilir. "Ulusları kurtaranlar yalnız ve ancak öğretmenlerdir", "Öğretmenler, yeni nesil sizin eseriniz olacaktır" özdeyişleriyle Cumhuriyet, öğretmene taşınması güç bir misyon yükler. "Fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür" nesilleri yaratacak olan öğretmendir.

Kendisi de bir öğretmen olan Reşat Nuri Güntekin'in, Kurtuluş Savaşı yıllarında kaleme aldığı Çalkıuşu (1922), İstanbul'da Dam De Sion'da okumuş bir genç kızın, Feride'nin öğretmen olarak atandığı Anadolu'nun kasaba ve köylerindeki çetin eğitim mücadelesini konu alır. Güntekin Yeşil Gece'de (1928) bir köylü çocuğu olan Şahin'in öğretmenliği seçmesini ve öğretmen olarak gittiği bir Anadolu kasabasında softalarla kavgasını anlatır. Halide Edip Adivar, Vurun Kahpeye (1923) romanında, idealist Cumhuriyet öğretmeni tipini, Aliye Öğretmenin şahsında işler. Tatarcık 'ta (1939) bir kadın öğretmenin, genç Cumhuriyet'in Batılılaşma, modernleşme yolundaki örnek, şaşırtıcı öyküsünü anlatır. Ve Yaban'da (1942) Yakup Kadri, köylü ve aydın arasındaki uçurumu ve aydının toplumsal misyonunu ortaya koyar. Samim Kocagöz'ün Bir Şehrin İki Kapısı (1948), kötülüklerle savaşan bir öğretmenin öyküsüdür. Halkın ancak yüzde 5'inin okuma yazma bildiği ve yüzde 80'inden fazlasının köylerde yaşadığı genç Cumhuriyet'e aydınlığı taşıyacak olan idealist kentli aydıındır; öğretmendir. Bir öğretmen kuşağı yaratılır. 1926'da, daha ilkokuldayken sınıfına gelen Mustafa Kemal'in, "Çocuk, büyüyünce ne olacaksın?" sorusunu, hiç tereddütsüz "Öğretmen" diye cevaplayacak olan Refet Angın, bu romantik, idealist kuşağın son temsilcisidir.

17 Nisan 1940 gün ve 3803 sayılı Kanunla; dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve Milli Eğitim Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un çabalarıyla Köy Enstitüleri'nin kurulması, öğretmenin serüvenindeki en önemli dönüm noktalarından biri belki de en önemlisi olur. Köy Enstitüleri kısa zamanda çok esaslı bir dönüşüm gerçekleştirir. Eğitim uygulamalı olarak yürütülür; 1940-1946 yılları arasında 15 bin dönüm tarla tarıma elverişli hale getirilir, 750 bin yeni fidan dikilir, bağlar, işlikler, öğretmen evleri, uygulama okulları, ambarlar, ahır ve samanlıklar yapılır. 12 elektrik santrali kurulur. Su depoları, balıkhaneler, yollar yapılır. Köy Enstitüleri'nde, kapatıldıkları 1954 yılına kadar 17 binden fazla köy öğretmeni yetişir.

Köy Enstitüleri, öğretmeni/öğretmen hareketini şekillendiren en önemli faktörlerden biri olmuştur aynı zamanda. Köy Enstitüleri, "bir yandan kırsal kesimde yeni ve daha ileri üretim teknik ve yöntemlerinin, yani tarımın modernleşmesinin gerek duyduğu ve duyacağı bir kısım kadroları yetiştirmek, diğer yandan burjuvazinin üst yapıdaki atılımlarını burjuva ideolojisi ve yaşam tarzını köye taşıyacak kadroları oluşturmak isteğinden doğmuştur. "Gerek kırsal kesimde tarımın modernleştirilmesi yönündeki çabalar, gerek köy çocuklarının bu amaçla, feodal dünya görüşüne göre daha ileri düzeyde olan burjuva dünya görüşünü köylere taşımaları" hâkim sınıfların istek ve hedeflerinin ötesinde sonuçlar da yaratmıştır.[8] Duyarlı, toplumsal kaygılar taşıyan, kurulu sömürü düzenine tavırlı, antiemperyalist, mücadelecı bir öğretmen modeli ortaya çıkarmıştır. TÖS, kökleri 1936'da, Saffet Arıkan'ın Milli Eğitim Bakanlığı döneminde açılan ilk Eğitim Kurslarına ve dört köyde açılan Köy Öğretmen Okullarına kadar uzanan bu yılları, "halkçı ve devrimci eğitim" dönemi olarak niteler.[9] Artık öğretmen kentten değil, köyün içinden gelmektedir.[10]

Bu dönüşüm, Mahmut Makal'ın 17 yaşında bir öğretmenken kaleme almaya başladığı "Bir Köy Enstitülü Öğretmenin Notları" Bizim Köy (1950) romanı ile başlayacak olan ve "köy romanı" olarak adlandırılan bir edebiyat akımına da kaynaklık eder. Önsözünde de belirtildiği gibi Bizim Köy'de karşılaştığımız bir yenilik "Köy Enstitüleri'nin kuruluşundan sonra girilen okutma seferberliğinin seyri ve neticeleri üzerinde bizi düşünmeğe sevkedecek müşahadelerle dolu olmasıdır." Makal'ın köye açtığı kapıdan sökün eden Köy Enstitüleri'nin yetiştirdiği yazarlarla, köy kökenli romancılarla büyüyecek, bir döneme damgasını basacaktır köy edebiyatı. Fakir Baykurt, Dursun Akçam, Talip Apaydın, Kemal Burkay, Ümit Kaftancıoğlu, Osman Şahin, Behzat Ay, Hasan Kıyafet, Mecit Aşkan, Enver Atılgan, Yusuf Ziya Bahadınlı, Pakize Türkoğlu, Mehmet Başaran, Hatun Birsan Başaran, Ali Dündar, Mehmet Uslu... Bu akımın temsilcilerinin pek çoğu öğretmen hareketinin, TÖS mücadelesinin de başında, içinde olacaktır.[11]

Bunlar, Cumhuriyet'in eşi benzeri görülmemiş bir eğitim seferberliğinin, aydınlanma çabasının en ön saflarındaki idealist, romantik öğretmenin hayattan romana, romandan hayata yansıyan görüntüsüdür. Bu kez köyden bir öğretmen modeli yaratılmakta, yaşatılmaktadır. Sarsılmaz bir görev bilinci/inancıdır tanık olduğumuz. Büyük dava adamı, Köy Enstitüleri'ne benliğini vermiş, bir dönemin ilköğretim Genel Müdürü Tonguç'u, Köy Enstitüleri'ne ilk darbenin vurulduğu 1946 yılından sonra Anadolu'nun çeşitli yerlerinde sürgünde, öğretmen olarak görevinin başında görürüz. Danıştay'ın hakkındaki "Bakanlık emri" kararını iptal etmesinden sonra Antep'in Fevzipaşa Bucağı'na sürülen Fakir Baykurt'un gözünde, "Fevzipaşa Ortaokulu Türkçe Öğretmenliği her işten azizdir." [12]

Süleyman Üstün, "köy enstitüsü çıkışlı olanlarla öğretmen okulu çıkışlı olanlar" arasındaki gerilime işaret eder. Bu gerilim bazı yetkililerce körüklenir de. Ama öğretmen hareketi, bunu yenecek kadrolar çıkarmayı başarır. [13]

Eğitim, okulu da aşan, hayatla bütünleşen bir büyük uyanıştır. Öğretmen eğitimi "ders kitabı, müfredat programı, vakit çizelgesi, Bakanın genelgesiyle" sınırlamaz. Ülkenin temel sorunlarıyla uğraşan; "tarımı, ticareti, savunmayı, sağlığı, yer altı, yer üstü ürünlerimizi dert edinen" bir eğitime yönelir. Görevi "egemen sınıflara emir kulu yetiştirmek olmayıp, çocuklarımızı hayata karşı devrimci tavırlı, bilinçli ve üretken yetiştirmek ve halkımızın gözündeki kara perdeyi kaldırmak", onu uyandırmaktır. Hayatın bütününe kavramayı esas alan bu yönelme, TÖS'ün politikalarına damgasını vurur. Baykurt, şunları yazar: "Evet, lokallerde toplanalım. Oynayalım ve dinlenelim. Çünkü yoruluyoruz. Çünkü alışmışız. Fakat bir yere kadar! 'Üye olmayanlar giremez!' yazıları hemen kalkmalı. Lokallerimize halk da gelmeli. Ve biz halkın kahvesine koşarak gitmeliyiz." [14]

2. Dünya Savaşı'nın ve çok partili döneme geçişin ardından devlet politikalarında bir değişim başlar. İktidar gücünü tek parti; CHP aracılığıyla yürüten burjuvazi, kendi oluşturduğu Köy Enstitüleri'ni savunmaz, kendi eliyle yozlaştırır ve kapatır. Öğretmen ve devlet arasında Demokrat Parti (DP) iktidarının öncesinde başlayan gerilim, 50'lerde DP, 60'larda ise Adalet Partisi (AP) hükümeti dönemlerinde de sürer. İşte bu süreç, halkı uyandırmak misyonunu yüklenen öğretmenin kendi uyanışına da tanıklık eder. Ve kökleri Osmanlı'nın son yıllarına, 1908'e [15] dayanan örgütlülük geleneğine karşın, "Övülecek bir alçakgönüllülükle kendi geçim durumlarını tartışma konusu yapmaktan çekinen" öğretmen, bu çekingenliği yener. [16]

BÜYÜK EĞİTİM YÜRÜYÜŞÜ'NE GİDEN YOL...

Büyük Eğitim Yürüyüşü hâkim sınıfların, "eğitimi saptırmak, soysuzlaştırmak, halktan koparıp yararsız biçime sokmak, öğretmeni halk gözünde kötülemek, halkın ona olan güvenini sarsmak, öğretmeni ekonomik güçten düşürüp etkisiz duruma sokmak" için kurduğu ekonomik, siyasi ve idari baskıya [17] karşı öğretmenin ilk tepkisi değildi.

14 Şubat 1962'de Kırıkkale Öğretmenler Derneği'ne üye öğretmenler, Başkan Dursun Akçam'ın önderliğinde Ankara'da TBMM'ye yürüyüş düzenlemişlerdi. TÖDMF tarafından 20 Şubat 1963 günü Ankara'da "Büyük Eğitim Mitingi" yapılmış, mitinge 14 binden fazla öğretmen katılmıştı. Büyük Eğitim Mitingi, Milli Eğitim Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu'nun istifasına neden olmuş, maaşlarda artış sağlamıştı. 1961 Anayasası'nın ardından 1965'te gecikmeyle de olsa Devlet Personeli Sendikaları Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ve TÖS'ün kurulması öğretmen hareketine çok güçlü bir ivme kazandırmıştı. Artık, 1963 Büyük

Eğitim Mitingi'ni aşacak yeni bir eylemin şartları hazırды.

Eyleme geçişin ilk işareti, Genel Başkan Fakir Baykurt'un Yürütme Kuruluna verdiği bir önergeydi. Bu önergeyi Yürütme Kurulu karara bağlar: "26 Ocak 1969 günü bir kapalı salon toplantısı ve 8 Şubat 1969 günü de yurt çapında ikinci bir açıkkyer toplantısı düzenlenmesine, her iki toplantının planlanması ve yürütülmesi için gerekli ön hazırlıkların yapılmasına ve toplantıların yürütülmesinde görevlendirileceklerin saptanmasına, İsmet Baran ile Mehmet Cihangir'in görevlendirilmesine, nihai yönetim komitesinin 10 Ocak 1969 tarihinde yapılacak olan Yürütme Kurulu toplantısında saptanmasına" karar verilir. [18] Yönetim Kurulu, 14 Ocak günü yaptığı toplantısında kimi görevlendirmeler de yaparak yürüyüşün 15 Şubat'a alınmasına karar verir. [19] Karar TÖS ve TÖDMF örgütlerine bildirilir. [20] Hazırlıklar başlar, sonradan Yürütme Kurulu adını alacak olan bir danışma kurulu oluşturulur. Kurul, Fakir Baykurt'un yönetiminde ilk toplantısını 21 Ocak günü yapar. Toplantıya, M. Rauf İnan, Hürrem Arman, Nevzat Helvacı, H. Cemal Başbay, Yaşar Bağ, Şevki Öcal, Hüseyin Yılmaz, Hasan Başçiftçi, M. Cihangir, İsmet Baran, Safa Güner, Dursun Akçam, Ahmet Kamacı, Dursun Kut, Rifat Kelecioğlu, Mehmet Durukan katılırlar. Toplantıda tertip komitesine İ. Safa Güner, H. Cemal Başbay, Nevzat Helvacı ve Hürrem Arman seçilir, İ. Safa Güner başkan, Hürrem Arman ikinci başkan, İsmet Baran sekreter olarak görevlendirilir. Alt komiteler kurulur. [21] TÖS ve TÖDMF dışındaki öğretmen örgütlerinin ve kamu personel sendikalarının yürüyüşe, "yönetime ortak olmalarına gerek duyulmadan" ve "örgüt flamalarıyla değil, öğretmenlik flamalarıyla" katılmaları kararlaştırılır. Ayrıca "sanat ve kültür kuruluşlarıyla kişiler" de "sempati grubu" olarak katılabileceklerdir. Toplantıda yürüyüşe katılımı arttırabilmek için genelge yayınlanması, lider öğretmenlere özel mektuplar gönderilmesi, basma haber bültenleri dağıtılması, basın toplantısı düzenlenmesi, ziyaretler gibi çeşitli etkinlikler planlanır, TÖS ve İmece'ye bir özel sayı yayınlatılması karar altına alınır. Bu kararlar Yürütme Kurulunca da onaylanır ve ilkeler tespit edilir:

“TÖS Şubeleri, öğretmen dernekleri ve başkaca öğretmen kuruluşları bu yürüyüşe buldukları il ve ilçeler olarak (Çorum Öğretmenleri), (Tarsus Öğretmenleri) gibi flamalarla katılacaklardır. Yürüyüşte hiçbir öğretmen kuruluşunun özel adı bulunmayacaktır. Öğretmen, işçi ve memur toplulukları istek belli ettikleri takdirde kuruluş adı gösteren flama taşımaksızın sadece genel adlar ifade eden flamalar taşımak suretiyle yürüyüşe katılacaklardır. Yürüyüşten önce, toplantıda yapılacak konuşmalar esas olarak eğitim sorunlarını konu alacak, kademe vesair ölçülerle konuşma yapılmayacak ve daha önceden bütün konuşmalar tertip veya yönetim kurulunun incelemesinden geçirecektir.”[22]

Kararlar ayrıntılı bir genelge ile TÖS ve TÖDMF örgütlerine bir genelgeyle iletilir. Genelgede olası engelleme çabalarına karşı öğretmenler uyarılmaktadır: “Belli tutumu ile idare, bazı yerlerde, öğretmenlerin bu yürüyüşe katılmalarını engellemeye kalkışabilir. Bu yüzden bütün arkadaşlarımızın bunu bilerek, yasa dışı baskılara aldırış etmemeleri gerekir. Dinlenme tatilinde öğretmenlerin görev yerlerinden ayrılmaları, herhangi bir makamın iznine bağlı değildir. Öğretmenler bu tatili, diledikleri yerde geçirebilirler.”[23]

TÖS, “meslekte bütünlük ve tek sendika” ilkesinden hareketle belli başlı sendika merkezlerini davet eder. Kimi memur sendikaları, “öğretmen dostları” ve “bütün devrimci örgütler” toplantıya çağırılır.

Bu arada bir değerlendirme yapan TÖS ve TÖDMF yürüyüşü “tertiplenmek ve yönetmekten” vazgeçer. Bunun gerekçesi 624 sayılı Kanununun 14. Maddesinin (i) fıkrası hükmüdür.

624 sayılı Kanunun bu fıkrası, “Devlet personeli hukukuna veya kamu görevlilerine ilişkin mevzuatın uygulanmasına dair isteklerini açıklamak veya desteklemek amacıyla açık yer toplantıları ve gösteri yürüyüşleri yapamazlar” hükmüne yer vermektedir. Esasen 624 sayılı Kanunun bu hükmüne TÖS Hukuk Bürosu tarafından daha önce de dikkat çekilmiş ve 14 Ocak günlü genelgede Hukuk Bürosunun yorumunun bu maddenin, “mail, idari ve siyasi baskıları protesto etmek ve ilgilileri uyarmak” amacıyla yapılacak toplantı ve gösteri yürüyüşlerini kapsamadığı yönünde olduğu da duyurulmuştu. Üstelik “Şayet bir dava açılacak olursa, maddenin Anayasaya aykırı olduğunu ileri sürmek fırsatı” da doğacaktı.[24] Ancak bu defa TÖS ve TÖDMF yöneticileri, Büyük Eğitim Yürüyüşünün yasaklanan amaçlar dışında planlanmasının ve bu yasağa uyma zorunluluğunun kısıtlamalar, darlıklar yaratacağı ve sakıncalar getireceği değerlendirmesini yapacak eylemi ve uygulamayı tertip heyetine devredeceklerdi. Alınan kararlar, “eğitim ve öğretmen sorunlarının kamuoyuna duyurulması amacını taşıyan açık hava toplantısı ve yürüyüşünün 624 sayılı Kanununun 14. Maddesi ile çelişkisi” nedeniyle örgütler olarak tertiplenmesinden vazgeçilecek; 14.1.1969 ve 25.1.1969 tarihli iki genelge de hükümsüz sayılacaktı. Ancak TÖS ve TÖDMF eylemi “her yönden” destekleyecekti.[25]

Karar, TÖS ve TÖDMF Genel Merkezleri adına TÖS Şube Başkanlıklarına, Öğretmen Derneklerine, Bölge Temsilciliklerine gönderilen 03.02.1969 tarihli ve Genel Başkan Fakir Baykurt’un imzasını taşıyan üçüncü bir genelgeyle duyuruldu. Genelgede, TÖS ve TÖDMF olarak Büyük Eğitim Yürüyüşü’nü tertiplenmek ve yönetmekten vazgeçilmesinin nedeninin, 624 sayılı yasadaki sınırlayıcı hükmün, talepleri açıklamaya yetmeyecek kadar dar oluşu biçiminde açıklandı: “Bundan böyle 15 Şubat 1969 Büyük Eğitim Yürüyüşünü, özel kişilerden meydana gelme bir Tertip ve İdare Heyeti yürütecektir. 171 sayılı yasanın istediği de budur. TÖS ve TÖDMF bu yürüyüşün tertip ve yönetiminden çekilirken, yürüyüşü desteklemekten kaçınmış değildir. Sendikamız şubesi ve öğretmen derneği olarak sizlerin de böyle davranmanızı, gerekli hizmetleri yüklenerek özel kişiler çıktığı takdirde desteklemenizi ve yürüyüşün yönetim, tertip v.s. gibi hizmetlerini özel kişilere bırakmanızı saygı ile rica ederim.”[26]

Eyleme, sayıları 90’a yakın öğretmen örgütünden sadece İLKSEN katılma kararı alır. Genel Başkan Kenan Keleş ve Genel Sekreter İsmail Başbuğ imzalı bir mektupla bu kararını bildirir.[27] İLKSEN’in mektubuna Tertip Komitesi tarafından verilen cevapta, katılma kararının sevinçle karşılandığı bildirilir. Ancak küçük bir de sürtüşme yaşanır. İLKSEN, TÖS ve TÖDMF’ye “gereğinin yapılması” ve tertip komitesine de “bilgi edinilmesi” için gönderdiği yazıda, “11 Şubat 1969 tarihli Basın Bülteninin orijinal metni ile basında yayınlanan metni arasında büyük ve belirgin farklar” olduğunu dile getirir. Bu fark, İLKSEN’in bülteninden çıkarılmasıdır. İLKSEN, beyanatlarda üç örgütün ismi ve ağırlığının aynı şekilde yer almasını ister.[28] Bunun üzerine yürüyüşle ilgili her çeşit haber bülteni, bildiri, çağrı ve bu gibi belgelerin Tertip Komitesi adına imzalandıktan sonra yayınlanmasına karar verilir.[29]

Teknik hazırlıklar tamamlanır. Büyük Eğitim Yürüyüşü Yönetim Kurulu’nun kendi arasından seçtiği Yürütme Kurulu, 171 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu gereği yazılı bildirimini 31 Ocak günü Ankara Valiliği’ne elden verir. “Toplantı 15 Şubat 1969 günü saat 13.00’te Tandoğan Meydanı’nda başlayacak, yürüyüş, İstasyon Caddesi, Devlet Konser Salonu önü, Opera Meydanı, Samanpazarı, Konservatuar, Dikimevi ve Cebeci yoluyla Cemal Gürsel Meydanında son bulacaktır.” Anayasa ve 171 sayılı Kanun herkese “izin almaksızın” saldırızsız yürüyüş yapma hakkı tanımaktadır. Tertip Heyetinin 48 saat önceden Vali’ye toplantı yerini, saatini, yürüyüş yolunu ve amacı bildirmesi yeterlidir. Ve Tertip Heyeti 48 saat değil, daha 15 gün önce bildirimini Ankara Valiliği’ne vermiştir.

“KOMÜNİSTLERİN NEFES ALIŞINI BİLE DİNLİYORUM!”

Ancak yasalarda yer alsalar da demokratik hak ve özgürlüklerin kullanılabilmesi, Türkiye’de hiçbir zaman kolay olmamıştır.

Vilâyet, Tertip Komitesine vermesi gereken “alındı ilmühaberini” yazılı olarak bildireceği gerekçesiyle vermez. Tertip Heyetinden Hürrem Arman ve Nevzat Helvacı, birkaç gün sonra ilmühaberini istemek üzere yeniden Vilâyete başvururlar. Kendilerine incelemenin sürdüğü cevabı verilir. Arman ve Helvacı, “zabit tutma ve noter getirme gibi işlemlere lüzum kalmadan” ilmühaberini verilmesi için ısrar ederler. Dışarıda beklemeleri istenir, bir süre sonra Emniyet 1. Şubeden ilmühaber jeep’le getirilerek kendilerine verilir. Verilen belgede beyannamenin, “hukukî niteliği bilâhare incelenmek üzere” alındığı belirtilmektedir.[30]30 Büyük Eğitim Yürüyüşü’ne giden yolun çetin olacağı bellidir.

1965 seçimlerinde Adalet Partisi’nin (AP) oyların yüzde 52,87’sini almasının ardından 27 Ekim 1965 günü kurulan 1. Demirel hükümeti işbaşındaydı.[31]31 Gerçi yürümekle yollar aşınmazdı, ama Hükümet Programında, “... Bilhassa komünizme yönelmiş faaliyetlerden” rejimin ve cemiyet nizamının zedelenmemesi için kanunların tatbik edileceği özellikle belirtiliyordu. “Bünyemizde sinsi sinsi yaşadığı öteden beri bilinen” bu faaliyetler artık açıkça harekete geçmişti ve “Anayasadan doğan hürriyetleri, hürriyeti yok etmek yolunda kullanmağa asla meydan ve imkân vermemek” Hükümetin en önemli vazifesiydi.”[32]32 Polis, demokratik gösterilerine, özellikle de 1967 Haziran’ından başlayarak sürdürülen ABD’nin Akdeniz’deki gücü 6. Filo’yu protesto eylemlerine karşı son derece serttir. 17 Temmuz 1968’de İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) yurduna polis tarafından yapılan baskında Vedat Demircioğlu katledilir, 47 öğrenci yaralanır. İçişleri Bakanı “Ben komünistlerin nefes almasını bile dinliyorum!” sözüyle ve muhalif milletvekillerinin telefonlarını dinletmesiyle meşhur, “Zehir Hafiyeye” Faruk Sükan’dır. Sükan, Büyük Eğitim Mitinginden bir gün sonra, 16 Şubat 1969 günü Taksim’de iki kişinin ölümüyle sonuçlanan ve tarihe “Kanlı Pazar” olarak geçen gerici/faşist saldırınının, “Tamamen komünistlerin tertibi” ve “Tam bir ihtilal provası...” olduğunu açıklayacak kadar akli tutulmuş bir antikomünisttir. Ankara’da Vilayet Makamında ise Ömer Naci Bozkurt oturmaktadır.[33]33

Ankara Valisi Bozkurt, 1969 Şubat’ının başlarında da TÖS ve TÖDMF yöneticileri ile Büyük Eğitim Yürüyüşü Yürütme Kurulu’nun beş üyesi hakkında 171 ve 624 sayılı Kanunlara aykırı davranıştan Ankara C. Savcılığına suç duyurusunda bulunur.[34]34 Bunun üzerine Ankara İkinci Asliye Ceza Mahkemesi’nde yargıç karşısına çıkarılan sanıklar beraat ederler.[35]35

Bununla da kalmaz. Baskılar yoğunlaşır, yaygınlaşır. İçişleri Bakanlığı’nca valiliklere tel çekilerek öğretmenlerin Ankara’ya gelmelerini engellemelerinin istendiği söylentileri yayılır. İl merkezlerinde ve ilçelerde bu yönde “telkinler” başlar.[36]36 İçişleri Bakanı Faruk Sükan, Tertip Komitesi’nden İ. Safa Güner’i makamına davet ederek yürüyüşün kanunsuz olduğunu şifahen bildirir. Ankara Valisi yürüyüşü yasakladığını söyler ama yazılı bir açıklama yapmaz. Yürüyüş komitesi resmi dilekçeyle yürüyüşün yasaklanıp yasaklanmadığını sorar, Vilayet kaçamak cevaplar verir. 10 Şubat günü Anadolu Ajansı (AA) yürüyüşün yasaklandığını bülteninde duyurur; basında yürüyüşe izin verilmediği haberleri çıkar. Buna karşılık Fakir Baykurt, “yürüyüşlerin izne bağlı olmadığını”, Büyük Eğitim Yürüyüşü’nün 15 Şubat günü yapılacağını açıklar: “Bütün baskılar, bir korkunun, eğitimi hor görmenin sonucudur. Eğitim ve öğretmen sorunlarının kamuoyu önünde tartışılmasından ödleri kopuyor.”[37]37

Baskılar yürüyüşe desteği arttırır. Demokratik kitle örgütleri ve Türkiye İlkokul Öğretmen Sendikaları Federasyonu yürüyüşü desteklediklerini açıklarlar. Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) yürüyüşe yığınsal olarak katılacağını duyurur, sendikaları davet eder.

15 Şubat sabahı, bütün teknik hazırlıklar tamamlanmıştır. Ankara dışından gelenlerin konaklayacakları yerler belirlenmiştir. Gerçi okulların sömestr tatilinde olması nedeniyle boş olan yatılı okullardan, yurtlardan yararlanabilmeleri için Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu’na yazılan mektup cevapsız kalmıştır. Ama Ankaralı öğretmenler meslektaşlarını evlerinde misafir edeceklerdir ve Ankara halkından da öğretmenleri misafir edecek pek çok aile vardır. Ankara, Büyük Eğitim Yürüyüşü’nü beklemektedir.

SONUÇ

1969, Büyük Eğitim Mitingi, Türkiye’de öğretmen hareketinin ülke siyaseti üzerinde etkili olduğu en kitlesel çıkışlarından biridir. Büyük Eğitim Yürüyüşü bir sendika eylemidir; ancak siyasi hedeflere yönelmiş, siyasi mesajlar taşımıştır. Eylem, öğretmen hareketinin yükselişi sürecinde çok büyük bir ivme yaratmıştır. TÖS’ün, bu büyük eylemin hemen ardından İLKSEN’le 15-18 Aralık 1969 tarihlerinde örgütlediği Öğretmen Boykotu’na 109 bin öğretmen katılacaktır.[38]38 1969 Öğretmen Boykotu, gerçek anlamda bir grevdir. Siyasi sonuçlara yönelen, siyasi mesaj taşıyan, hayatı önemli ölçüde etkileyen ve eğitim sistemini işlemez hale getiren, ülke gündemini belirleyen, kritik bir çalışan sayısına ulaşarak “genel grev” özellikleri taşıyan bir kitle grevidir.

Büyük Eğitim Yürüyüşü, TÖS, TÖDMF ve İLKSEN’in birlikte örgütledikleri bir eylemdir. Bu noktada eylemin, öğretmen örgütlerini birbirine yakınlaştırıcı etkileri olduğu söylenebilir.

Nihayet, 60’ların sonunda örgütlenen Büyük Eğitim Yürüyüşü’nü, gerekse Öğretmen Boykotu’nu yaratan faktörler, esas olarak konjonktürelidir. Dünya’da “68 Baharı” yaşanmaktadır. Avrupa, birçok alanda demokratik dönüşümler gerçekleştirmekte, işçi

ve öğrenci eylemleriyle özgürlüklerin sınırları genişletilmektedir. Öğrenciler okul yönetiminde; karar mekanizmaları içinde aktif olarak yer almakta, söz sahibi olmaktadır. ABD’de pek çok eyalette ırk ayrımına karşı eylemler yükselmekte, giderek şiddetlenen Vietnam Savaşı’na karşı güçlü bir muhalefet oluşmaktadır. Uzak Doğu’da demokratikleşme mücadeleleri, Güney Afrika’da halkların ırk ayrımcılığına, emperyalizme karşı savaşı sürmektedir. Türkiye’de de antiemperyalist, mücadeleci bir işçi ve öğrenci hareketi filizlenmekte, etkili grevler, boykotlar, kitlesel protesto eylemleri, gösterileri örgütlenmektedir. Büyük Eğitim Yürüyüşü, toplumun bütün kesimlerini saran bu güçlü dinamiğin bir parçasıdır.